

Oostende in de belle époque

Leesexemplaar

Kurt Van Eeghem

Oostende in de belle époque

Het zwaarige
tijdperk van Ensor

P E L C K M A N S

Inhoud

- 1 | Ensor 7
- 2 | Oostende, stad aan de zee 13
- 3 | Een kuuroord voor de rijken 23
- 4 | Het kuuroord krijgt vorm 33
- 5 | De weelderigste dijk van Europa 59
- 6 | Schoon volk bezoekt de stad 71
- 7 | Het Kursaal 77
- 8 | Het Kursaalorkest 97
- 9 | Léon Rinskopf 131
- 10 | Georges Marquet 157
- 11 | Om te koken heb je geld nodig 177
- 12 | De speelplaats van de allergrootste artiesten 197
- 13 | 1906, het topjaar 223
- 14 | Het einde van een sprookje 251
- Nawoord 263
- Verantwoording 269

Voor Tom, altijd

Leesexemplaar

Ensor

Oostende, augustus 1905, zeven uur 's ochtends. James Ensor verlaat de ouderlijke woning op de hoek van de Vlaanderenstraat en de Van Iseghemlaan. Er is volop zon, het wordt een heerlijke dag. Hij is licht gekleed voor zijn doen, draagt een frivole witte hoed. Hij oogt ouder door een grijzende baard, maar de lenige tred verraad zijn leeftijd, 45. Af en toe groet hij een bekende en heft dan kort de hoed.

Aan de visserskaai leunt hij op de zilveren knop van zijn wandelstok voor een praatje in 'plat Ostèns' met een vissersvrouw. Hij houdt van de vissers, schilderde en tekende hun doen en laten in goede en slechte tijden. De 'dwangarbeiders van de zee' vergeten hun 'meester' evenmin, hij steunde hen tijdens de opstand van 1887. Hij vereeuwigde de felle strijd die de kaai deed ontvlammen en op de tekeningen en schilderijen is duidelijk te zien naar wie zijn liefde gaat. Met woord en daad heeft hij zijn vrienden verdedigd toen de Engelse vissers hun vangsten in 'de Cirk', de ronde vismijn, tegen een te lage prijs verkochten. Ze profiteerden van wetten die hun de beste visgronden toewezen. Deze onrechtvaardigheid ontketende een ware volkswoede, niet zomaar wat protest in de marge, maar een regelrechte opstand. Midden in het toeristische hoogseizoen beefde de stad op zijn grondvesten. De armeluizen stonden oog in oog met de rijkswacht. Het bevel tot vuren klonk, verschillende vissers werden getroffen, enkelen overleefden het salvo niet. De kaai hulde zich in rook en kruit. Ensor legde

het gebeuren vast in het wonderlijke tafereel *De staking*. Het toont de weerloze vissers in de ongelijke strijd met de macht. De kaai vergeet nooit wie toen aan hun kant stond.

Ensor wuift zich koelte toe met het witte hoedje. Het wordt bloedheet en pas laat die avond zal de gloeiende bol in een rimpelloze zee ondergaan. De zee, zijn zee, die hij tekende en schilderde in elk weer, in alle tinten. Hij geniet van het gewriemel aan de kaai, waar de kleurige vissersloepen tegen elkaar aanschurken. Met zweet op het voorhoofd hijst de bemanning de vangsten aan wal. Het werk aan wal stopt nooit, er moet altijd wat worden vermeld of nagekeken. Verrassend vief ontwijkt Ensor de hondenkarren die af en aan rijden met bennen vol haring en over elkaar rollend vistuig. Vingervlugge jongens en meisjes buigen zich lachend over tientallen netten die gedrapeerd liggen te wachten om gecontroleerd te worden, waarna secuur de gaten worden gedicht.

Bij het station geniet Ensor van een andere drukte. De internationale treinen uit Berlijn en Parijs rijden net het station binnen met dampend geweld. De snerpende remmen zijn het sein voor de koetsiers en kruiers om zich klaar te houden, want er valt een flinke cent te verdienen. Druk gebaren ze naar elkaar als de eerste stootkarren volgestouwd met hutkoffers naar de luxehotels worden geduwd. Dan rijden een voor een de landaunders voor, die de dure gasten oppikken. Verfijnd geklede freules en uitgelaten kinderen lopen kirrend naar de koetsen. Heren met hoge hoeden mikken een muntstuk naar de koetsiers en installeren zich comfortabel bij hun familie op de lederen zetels. Zo vertrekt een kletterende stoet naar de dijk, waar het hotelpersoneel in het gelid staat opgesteld, uitkijkend naar het verse geld. Zo veel mogelijk centen moeten in Oostende achterblijven; 'la Reine des Plages', de hoofdstad van het zomers vertier, bezit alle troeven om hun zakken leeg te schudden.

Zo stralend als het weer is, zo goedgehumeurd wandelt de schilder verder. Ondanks de drukte weet hij een landauer te

versieren, die hem naar het Kursaal brengt, waar zijn goede vriend, maestro Léon Rinskopf, chef van het Kursaalorkest, hem omarmt. Vanavond zal de dirigent de ‘duurste artiest van de wereld’ begeleiden, niemand minder dan Enrico Caruso. Ensor is net op tijd om de korte repetitie mee te maken. De beroemde zanger en de dirigent wandelen gearmd naar de estrade, waar de orkestleden klaarzitten. ‘Le plus grand ténor du monde’ laat zijn stem schallen en test de akoestiek van het Kursaal, het wonderlijkste amusementspaleis ‘ten westen van de Chinese Muur’, een ‘eclectische roomtaart’. Die avond om halfacht zullen duizenden gasten, onder wie koning Leopold II en de sjah van Perzië, het recital van Caruso bijwonen. Maestro Rinskopf laat niets aan het toeval over en leidt de 155 briljante muzikanten van het Kursaalorkest met gepaste trots door een aria, tot grote tevredenheid van Caruso. Drie jaar later schilderde Ensor het werk *Au conservatoire*, dat hij opdroeg aan zijn vriend met de woorden ‘au futur Baron Rinskopf’. Helaas zou Rinskopf de titel nooit verwerven, hij stierf veel te jong. Ensor werd wel geadeld.

Ensor bedankt zijn vriend voor het wonderlijke moment, waarna hij nog enkele musici persoonlijk groet. Hij is een goede bekende van het huis, sommige orkestleden mag hij tot zijn vrienden rekenen. De voortreffelijke fluitist Auguste Strauwen bijvoorbeeld, die Ensor soms helpt bij het noteren van de melodieën die hij op zijn harmonium in elkaar knutselt. Zelf kan hij onvoldoende noten lezen. Na een zorgelijke blik op zijn zakhorloge spoedt hij zich naar het kleine atelier onder het dak, waar de penselen wachten... maar ook het harmonium, ‘de kostbare metgezel van mijn eenzaamheid’. Net als op elke andere dag aarzelt hij tussen beide – schilderen of toch maar eerst een riedel improviseren op de uitgesleten zwarte toetsen; de witte slaat hij over. Het zijn aardige wijsjes die hij tevoorschijn tovert, ze zijn hem zeer dierbaar. Ooit wil hij er iets groots mee aanvangen, maar wat precies, dat weet hij nog

niet. Hij vroeg onlangs aan de tweede dirigent van het Kursaal, Pietro Lanciani, om het walsje ‘Enlacements’ te orkestreren. De zo befaamde en geëerde schilder verdoet nog wat tijd achter de toetsen voordat hij besluit om toch maar ‘de zee’, nog eens de zee, te schilderen. Hij prepareert het doek en virtuoos verdwijnt de kunstenaar in zijn werk.

Die avond kleedt Ensor zich om voor het gala. Rinskopf beloofde om Enrico Caruso aan hem voor te stellen, ‘de grootste artiest van het heelal’. Aansluitend zal het gezelschap genieten van een groot vuurwerk waarmee de dag wordt afgesloten. Hoe bijzonder ook, het is een dag zoals elke andere zomerdag in Oostende, ‘the city that never sleeps’. Totdat eind september de stad op slot gaat, dan keert de leegte terug en verandert de wereldstad in een provincienest, om acht maanden later de carrousel weer op gang te trekken. Dan verrast Oostende de elite van heel de wereld met zijn verlokkingen. Het zilver wordt gepoetst, het linnen verfrist, de chef inspecteert alle voorraad-

kamers en wijnkelders. Even later draaien de roulettes in de speelzalen, hollen slanke merries over het gras van de Wellingtonrenbaan en tuffen stevige boerenpaarden de badcabines naar de vloedlijn. Het feest begint weer, Oostende wordt weer 'la Reine des Plages'.

Oostende, stad aan de zee

Oostende, la plus belle peut-être des capitales momentanées
du vice qui se pare et du luxe qui s'ennuie

– JAMES ENSOR

Oostende, Nieuwpoort en Blankenberge zijn de enige steden aan de Belgische kust, zij mogen zich 'stad aan de zee' noemen. De rest van de Belgische badplaatsen zijn gemeenten. Pal naast het 'gemeentehuis' van Knokke staat een groot bord waarop 'Parking-stadhuis' staat geschreven, maar dat is groothedswaan. Het uit de voegen getreden Knokke mikt wel vaker boven zijn stand.

Oostende en Blankenberge kregen hun stadsrechten in de dertiende eeuw uit handen van gravin Margaretha II van Vlaanderen, terwijl Nieuwpoort eerder al in 1163 aan de beurt was, toen Filips van de Elzas, graaf van Vlaanderen, in een 'Keure' het plaatsje aan de monding van de IJzer een stadstitel toekende. Nu is Oostende de enige echte 'stad aan de zee', dat wil zeggen, een plaats waar het hele jaar door alles aanwezig is om die titel te rechtvaardigen. De stad is het kloppende hart van de Belgische kust, je ontmoet er de wereld.

Alles begon in de dertiende eeuw met een ingepolderd wadgebied waar een handvol gezinnen rond een marktje leefde van de visvangst en van het weinige wat de polders voortbrach-

ten. Dat marktje is nog steeds het centrum van Oostende en heet nu Wapenplein. Het gehucht werd een gemeente en een stad. Oostende groeide snel, van een paar honderd inwoners naar 2.500 aan het begin van de vijftiende eeuw, een eeuw later waren het er al 12.000. Dit dankte de stad aan de vrijhaven, die na de verzanding van het Zwin werd gegraven. Vanaf 1446, toen de dijk werd doorgestoken, kwamen de meeste goederen voor de regio via Oostende. Tot op de dag van vandaag is de haven een poort naar de wereld.

Eeuwenlang vocht Oostende een strijd 'op leven en dood' met de Noordzee, tegelijk een weldoener en een gulzig monster. De weldoener vulde de bennen met vis en zorgde voor leven op de kades, waar de schepen uit alle windstreken werden gelost. Het gulzige monster bracht ook verdriet en ellende, zoals in de nacht van Sint-Vincentius, 22 op 23 januari 1394. De zwakke dijken braken en het kleine dorpje verdween onder metershoge golven. Filips de Stoute, hertog van Bourgondië, toonde zijn goede hart en schonk 121 hectaren polderland aan wat er van de bevolking restte. Letterlijk boven op het oude Oostende werd prompt een nieuwe nederzetting gebouwd, met stevigere dijken. Wie over het strand aan de vloedlijn kuiert, beseft niet welk drama zich onder zijn voeten verborgen houdt. Kinderen die zandkastelen bouwen, moeten heel diep graven, willen ze op brokstukken van de oude dijken stoten. Hoe dan ook, Oostende koesterde de Noordzee eeuwenlang als een nukkelig lief.

De stad bleek taai genoeg en groeide uit tot een vesting met duurzame omwallingen. In de achttiende eeuw werd het economische en strategische belang achtereenvolgens door de Oostenrijkse, Britse en Franse bezetters nog versterkt. Hogere en stevigere dijken werden gebouwd en er verschenen bastions die hun nut bewezen tijdens opeenvolgende oorlogen. Oostende kreeg zijn roem niet zomaar in de schoot geworpen; de geschiedenis kent talloze bloedige jaren. De dijken bepaalden

al die jaren de aanblik van de stad, en veranderden aan het eind van de negentiende eeuw in een indrukwekkende promenade toen Oostende in een mum van tijd de beroemdste badplaats van Europa werd.

Er zou nog veel zeewater over de dijken spoelen voordat het zover was. In het jaar 1722 werd de Oostendse Compagnie gesticht, voluit de Compagnie Générale Impériale et Royale des Indes geheten. Een mondvul, maar zo hoorde het voor een katholiek bedrijf dat zich wilde meten met de protestantse Vereenigde Oostindische Compagnie in het steenrijke Amsterdam. Enkele adellijke Antwerpse en Henegouwse investeerders droomden van eenzelfde voorspoed. Het bleef een ijdele wens, want optornen tegen de Nederlandse maatschappij, de eerste multinational ooit, was veel te hoog gegrepen. De Oostendse Compagnie zou nooit een echte concurrent worden, maar wel een heel vervelende medespeler. De investeerders verdienden goed geld, de haven bruiste en Oostende pikte een graantje mee van de handel. Graaf Depestre uit Ath en baron Cogels uit Antwerpen, de belangrijkste investeerders, hielden

elk een fortuin over aan hun investeringen. Dat succes stoorde de internationale gemeenschap; zij vond dat de compagnie haar zakken iets te gretig vulde. Op een van de vele verdragen van Wenen, meer bepaald dat van 1731, werd een sluiting van de exploitatie bevolen. Oostende veegde vrolijk zijn voeten aan het edict en voer nog tot 1777 'op den Oost'. Goedgelovige zielen dachten dat er enkel stoffen, thee en specerijen werden overgeslagen, maar in Wenen wist men beter. De transporten van slaven en wapens naar Amerika bezorgden de compagnie haar grote winsten. Er kleefde een ranzig geurtje aan het verhaal, waarover de aandeelhouders het nalieten te praten. Geld mocht wat ruiken. Niet dat Amsterdam zo bonafide handelde, integendeel, niemand in het Westen maakte zich zorgen over slaven en wapens. Amsterdam gebruikte het argument enkel en alleen als voorwendsel om die vervelende jongens in het zuiden een hak te zetten.

De haven bleef groeien. In 1776 werd het eerste handelsdok geopend, dat via een sluis met de open zee was verbonden. Jozef II, de Oostenrijkse keizer, voegde daar nog twee dokken aan toe om de 'korte route op Engeland' verder uit te bouwen.

De Engelsen ontdekten al gauw de geneugten van Oostende, een stad waar bier en wijn volop vloeiden. Ze bleven eeuwenlang de beste klanten. Het was een Engelsman, ene Heskett, die in 1784 een vergunning kreeg om op het strand, beneden aan de aarden dijk, een hut te plaatsen om versnaperingen en drank te verkopen aan de baders. Het stadsbestuur reageerde eerder sceptisch, 'zouden we geen onzedelijkheden aantrekken, zou de hut een plaats worden waar luiden met verkeerde bedoelingen vertier zochten?' Het vergde deskundig onderzoek. Niet eens een jaar later erkende datzelfde bestuur Heskett als een pionier. Hij gaf het goede voorbeeld, hij ontdekte het verdienmodel dat Oostende de komende eeuwen voorspoed zou brengen. Het hutje van Heskett was de beschei-

den start van 'het kuren in zee', de nieuwigheid aan de Atlantische kust, eerst op een zeer bescheiden schaal, maar al snel een succesformule.

Elke nieuwe eeuw bracht nieuwe bezetters, en de volgende in de rij luisterde naar de naam Napoleon Bonaparte. De grote veroveraar zag weer andere opportuniteiten in Oostende. De zelfbenoemde keizer had zijn zinnen op Engeland gezet. Frankrijk had al vaak getracht om het eiland te verpletteren, en Napoleon wilde de definitieve genadeslag toedienen. Hij breidde de haven uit om een deel van zijn oorlogsvloot te herbergen. Daarvoor had de stad een extra dok nodig, en een paar stevige forten ter verdediging. Het waren grootse werken, die het aanzicht van de stad veranderden. De contouren van wat uiteindelijk het grondplan van de stad zou worden, werden door Napoleon getekend.

Het volk juichte rijen dik toen de Franse keizer en zijn echtgenote Marie Louise van Oostenrijk hun Blijde Intrede maakten in 1810. Nadat de Corsicaan zijn forten, vijfhoekige bakstenen mastodonten, had voltooid, groeide de angst. Zou Oostende nog eens het slagveld worden, was het dan weer zover? Waarom kreeg de stad het telkens zo te verduren als de belangen van vreemde mogendheden voorgingen? Het antwoord volgde algauw. Napoleon beleefde zijn Waterloo en Oostende haalde opgelucht adem. In 1815 werd in Wenen alweer een congres gehouden waardoor koning Willem I van Nederland de kans kreeg om een Blijde Intrede te maken. Het volk juichte, wat zou het anders moeten doen?

Enkele rustige jaren volgden en de eerste imitators van Mister Heskett ontdekten het strand van Oostende, een generatie ondernemers die geloofde in het toerisme, en sommigen zagen het groot. De eerste pensions verschenen achter de dijk, rijke burgers uit Brussel, Gent en Luik bouwden villa's en een eerste hotel opende zijn deuren. Hesketts drankhut kreeg steeds meer burens, luxueuzer en gericht op een toerisme dat

uitbundig en vol goede moed naar de toekomst keek. Wie geld bezat, wilde reizen en wie het zich kon veroorloven, wilde dat in stijl doen. Het beste was niet goed genoeg, en de 'betere' burgers wilden daar flink voor betalen. Het stadsbestuur zag het graag gebeuren, de meeste fracties hoefde je niet meer te overtuigen, de toekomst van Oostende zou door het toerisme worden bepaald. Handelaars rekenden zich rijk in de overtuiging dat met die buitenlanders een onuitputtelijke bron was aangeboord. De geschiedenis gaf hun gelijk.

In de eerste helft van de negentiende eeuw vond de internationale elite haar weg naar de eerste luxueuze voorzieningen. De koning van Württemberg bijvoorbeeld, betrok tijdens een korte kuur in 1822 een suite in een pension. Willem I, koning der Nederlanden, huurde in 1829 een stadspaleis aan de Langestraat om het in te richten als permanent vakantieverblijf. De Hollanders werden een jaar later uit het land gejaagd, maar George Christiaan van Saksen-Coburg nam, nog voor hij officieel als eerste koning der Belgen werd gekroond, de huur van het bescheiden paleis over. George was een elegante nobiljon en raakte uitermate gecharmeerd door de stad. Toen hij zich eenmaal Leopold I, koning der Belgen, mocht noemen, tekende hij een huurovereenkomst voor onbepaalde duur. Het jaar erop huwde de vorst met Louise Marie van Orléans, dochter van de Franse koning. Ook zij werd verliefd op Oostende en verbleef er zo vaak mogelijk. De verknochtheid van het Belgisch koningshuis aan de stad bepaalde de komende decennia voor een belangrijk deel de spectaculaire ontwikkeling van het internationaal kuuroord. Zonder de Saksen-Coburgs was Oostende nooit de 'meest prestigieuze badplaats van Europa' geworden.

Het grootste obstakel voor de uitbreiding van het toerisme waren de gigantische bastions van Napoleon. Ze stonden de uitbreiding van een toeristische infrastructuur danig in de weg. Oostende wilde zo snel mogelijk af van het statuut van 'vestingstad', want met die paar fraaie villa's en pensions in de scha-

duw van een stevige aarden verdedigingswal zou het niet lukken om te concurreren met de tientallen andere badplaatsen die zich evenzeer geroepen voelden om de rijke toeristen te plukken. Op de aarden wal waren alleen verplaatsbare houten constructies toegestaan, zodat die in geval van oorlog snel konden verdwijnen. Het meest tot de verbeelding sprekende gebouw was het eerste Kursaal, best een mooi, groot en elegant pand, maar volledig demontabel. Het werd opgetrokken naast het Pavillon Anglais, ook al een houten maaksel, dat sinds 1820 de aarden dijk opvrolijkte. Het was een langwerpige paleis, sierlijk voorzien van grote ramen met aan elk uiteinde een elegante pagodetoren. Je kon er terecht in een bar, een leessalon en een speelzaal en het beschikte over enkele badkamers voor de kuurgasten. Beide gebouwen vormden de onbestendige skyline waarachter de oude stad zich verschuilde. Net naast de vuurtoren stond het Kursaal, eveneens een aardig paleis maar groter en met een ruim terras op een staketsel. Het was er prettig toeven bij een fles champagne. Binnen genoten de bezoekers van de fraaie salons, een balzaal, een eerste klas restaurant en verschillende badkamers, waar koperen tobben klaarstonden voor helende behandelingen.

Het aantal inwoners van Oostende groeide eerst langzaam, maar in de tweede helft van de eeuw, toen opeenvolgende liberale burgemeesters de blik voluit op de groei van het toerisme richtten, verdubbelde dat. Vanzelfsprekend bleef een deel van de bevolking afhankelijk van de visserij, maar het toerisme werd snel de belangrijkste bron van inkomsten. De lokale bevolking profiteerde niet mee, die leefde op en soms over de rand van de armoede. Een visser verdiende niet eens 'het zout op de patatten'. De nieuwe bewoners lonkten naar het geld en creëerden een mondaine, hypermoderne badplaats, waar ze goed geld konden verdienen. Op elke gemeenteraad stond het toerisme nu bovenaan op de agenda; daar zou alle heil vandaan komen en die trein wilde de stad niet missen.

De eerste bescheiden successen zetten de toon en plots ging het ontzettend hard. Kapitaalkrachtige investeerders uit Luik, Antwerpen en Brussel zagen brood in de plannen van de stad, ook al wisten ze niet goed of dat relatief nieuwe vertier van de happy few wel duurzaam genoeg was. De aanwezigheid van het koningshuis motiveerde velen. De investeerders geloofden, overigens geheel terecht, dat na het vorstenpaar ook de adel zou volgen. Een extra troef voor Oostende was de vrijhaven, waarmee ze als enige aan de Belgische kust konden uitpakken. Dit en de komst van de eerste treinen schonken de stad twee volwaardige poorten op de wereld. Het internationale hotelwezen bouwde haar chique *palaces* alleen maar op plaatsen die met die nieuwe vormen van vervoer te bereiken waren. Voeg daar de mercantiele geest van Oostende aan toe – het spreekwoord doet er nog steeds de ronde dat ‘de rekeningen steeds met een vork worden geschreven’ – en er ontstond een ideale cocktail. Betere humus voor een toeristisch project was er in de wijde omgeving niet te vinden. De liberalen in de gemeenteraad waren bezorgd om de eigen portemonnee, de katholieke oppositie keek argwanend toe en bleef maar zeuren over het morele verval dat de stad door het toerisme zou overspoelen. De ziel van de gewone man was in gevaar. Toen het geld eenmaal ging rollen, bleek niemand nog bereid om erover te interpellieren.

Niet dat die gewone man profiteerde van de weelde die Oostende overspoelde. Integendeel, de vissers bleven sukkelen aan de verkeerde kant van het verhaal. Zij hielden anderhalve frank per dag over aan hun dagelijkse zware arbeid in wankele sloepen. Hun situatie verbeterde niet. In de kleine woningen aan de lagergelegen straten volgde het gevecht om te overleven zijn normale gangetje. Vooral de barre winters waren beenhard. Ziektes als tuberculose en dysenterie zorgden voor een vroege dood en wie op zee de strijd met de wilde golven aanging, keerde niet altijd terug. Het begrip ‘sociaal vangnet’

moest nog worden uitgevonden, wie het moeilijk had om te overleven, was aangewezen op de steun van vrienden en familie die meestal ook niets op overschot hadden. Nu de vissers elke zomer werden geconfronteerd met de gigantische rijkdom van de internationale elite, klonk de roep om een rechtvaardige beloning steeds harder. Vanaf de kaai zagen ze de luxe treinen het station binnenrijden waarna steenrijke families voor hun ogen paradeerden. Tientallen landauers brachten de lachende miljonairs naar de promenade. Daar stond je dan aan de kant te staren, met wat povere stuivers in je zak, naar het uitdagende geluk. Een visser moest minstens een week werken om een nachtje in de bescheidenste hotelkamer aan de dijk te slapen; een suite met badkamer kostte een maandwedde. De stad mikte van meet af aan op de adel en ander groot geld – wie kon ze ongelijk geven? – maar vergat de oude bewoners.

De industriële revolutie draaide op volle toeren; de onderklasse stookte de hoogovens op en spande de kettingdraden van de weefgetouwen aan. Alle winsten belandden in de zak-

ken van een nieuwe elite. Staal- en textielbaronnen lieten het geld rollen in Oostende. Zij waren de doelgroep. Oostende had hen nodig om het meest exclusieve kuuroord van de Atlantische kust te worden. Dat vroeg om grote investeringen, dit soort volk was het gewoon om in weelde te leven. Ze verlangden een aanbod dat hun uitzonderlijke behoeften kon bevredigen, Oostende moest een badstad worden die bij hun status paste. Helaas leed de stad onder het statuut van militaire haven. Het duurde tot 1865 vooraleer de strandpromenade werd aangelegd. Maar toen dat eindelijk gebeurde, konden de investeerders niet snel genoeg de broodnodige hotels en villa's met zicht op zee bouwen. Meteen, want Scheveningen, Blankenberge, Zandvoort en Wimereux lagen op de loer. Zonder fraaie dijk konden ze de plannen beter opbergen.

Een kuuroord voor de rijken

In de negentiende eeuw werden kuuroorden de uitverkoren hotspots voor al wie goed in de slappe was zat. Sukkelde een baron of bankier met een ongemakje, dan zou het drinken van bronwater de klachten snel verhelpen, zo dachten ze toch. Het onooglijke Spa, uitstekend gelegen tussen weelderige bossen, ontdekte al in de zestiende eeuw zijn thermale roeping. De heilzame bronnen zorgden voor een Ardens sprookje, Spa werd een voorbeeld voor de rest van Europa. De Engelsen adopteerden zelfs het woord, een kuuroord werd een 'Spa' genoemd. Er verschenen fraaie hotels, indrukwekkende kuurfaciliteiten en een casino. Naast de gezonde lucht en het helende water lokte een groot aanbod aan concerten, sportmanifestaties en ander vertier de beau monde. Het geld rolde, andere kuuroorden volgden haar voorbeeld en kuren werd een jaarlijkse must voor wie zich een dure reis, een weelderig hotel en duur amusement kon veroorloven. Was je echt ziek of ging het om een licht opspelende maag, kuren bracht de oplossing. Overall waar bronwater uit de grond opwelde, ontstonden kuuroorden, het ene nog chiquer dan het andere. In de negentiende eeuw werden treinroutes aangepast om het grote geld naar de badplaatsen te brengen. De verbeterde mobiliteit zorgde voor een enorme impuls, de trein was een aanjager voor het kuurtoerisme, steden als Vichy, Wiesbaden en Karlsbad

dingen stuk voor stuk naar een plaatsje in de agenda van de beter gesitueerden.

Oostende bezat geen bronnen, maar niet getreurd, thalaso-therapie zette zich met succes in de markt. Ieder die zich wilde onderscheiden van de rest, volgde de nieuwe trend, zee-water was in. Enkele Franse badplaatsen strekten tot voorbeeld; Nice begon ermee in de achttiende eeuw, haar eerste grote klanten waren hoofdzakelijk Engelse nobilljons. Even later ontdekte 'le tout Paris' het kuuroord Dieppe, het baden in zee werd een trend. De riante opbrengsten sterkten Oostende in zijn overtuiging om de markt te verkennen. De eerste resultaten waren bemoedigend en elk jaar werden de verwachtingen door het stadsbestuur bijgesteld. Het gerucht gaat dat er dollartekens oplichtten in de ogen van de raadsleden, maar eerst moest die verdomde aarden wal verdwijnen.

Op 20 maart 1865 was het zover. De minister van oorlog Pierre-Emmanuel Chazal deelde op bevel van koning Leopold I aan de Senaat mee dat Oostende zijn rol als vestingstad mocht opgeven. Een zucht van verlichting steeg op; hier hadden de investeerders al die jaren op gewacht. De centen die zorgvuldig waren opgepot in het vooruitzicht van een uitspraak, konden eindelijk renderen. In een mum van tijd verhuisden tientallen plannen van de tekentafels naar de werven. Architecten en ingenieurs werkten de klok rond om zo snel mogelijk het merk Oostende klaar te maken voor het toerisme. In een hels tempo veranderde de stad van aanblik. Eerst verdwenen de drie bastions aan de noordzijde. Ze werden vervangen door een stevige stenen dijk, waardoor het eerste deel ontstond van wat de mooiste promenade aan de Atlantische kust zou worden. Na twintig jaar was Oostende, al die tijd een gigantische bouwwerf, veranderd in een eclectische architecturale parel. De promenade kreeg aan de landzijde een rij van somptueuze hotels en protserige villa's. Zicht op zee was een grote troef en daar wilde men een pak geld voor neertellen.

Gouden tijden braken aan voor notarissen en advocaten en aansluitend voor ingenieurs, architecten en bouwondernemers. Het spreekt voor zich dat de verschillende overheden een deel van de koek opeisten. Alleen de lagergelegen volksbuurten bleven verweesd achter. De vissers en arbeiders keken met lede ogen naar de transformatie van hun geliefde stad.

De Luikenaar Leopold Crépin, hoofdingenieur van Bruggen en Wegen, kreeg de opdracht om een totaalplan te tekenen, een ontwerp dat als blauwdruk kon dienen voor het compleet nieuwe Oostende. In de benedenstad werden de armelui over het hoofd gezien, niemand die hun iets vroeg, niemand die rekening hield met hun behoeften. Het vooropgestelde doel was om een gigantische toeristische infrastructuur te realiseren, en liefst zo snel mogelijk, de stad had al lang genoeg gewacht. Sinds 1856 lobbyde het college om het militaire probleem op te lossen en ondertussen zag men dat Blankenberge en Nieuwpoort net zo goed de weg naar Brussel hadden gevonden. Uiteraard eisten die hun deel van de koek en werden de eerste plannen uitgevoerd, zodat ze grote broer Oostende op een achterstand zetten. De beslissing van minister Chazal kwam maar net op tijd, en even later waren de rollen alweer helemaal omgedraaid. Zoals Dubai zich begin deze eeuw van een relatief onbelangrijke havenstad ontwikkelde tot een hotspot voor de jetset, zo verging het Oostende aan het eind van de negentiende eeuw.

Meteen na het dempen van de vestinggrachten verdwenen de loopbruggen tussen wal en dijk. Langs fraai aangelegde hellingen konden de toeristen uit de lagergelegen stad naar een riante brede dijk wandelen. Een promenade die winter na winter in een modderige werf veranderde. Het gremium voerde pittige debatten in het stadhuis over het hoe en het waarom van de grootse werken, alternatieve allianties vormden zich naast hardnekkige vetes. Er was veel geld mee gemoeid en het eigenbelang speelde zijn grimmige spel. In Brussel keek men aan-

dachtig toe of het plan van Leopold Crépin zo correct mogelijk werd uitgevoerd. Gevoefel, steekpenningen, gelobby van adel, geld en natuurlijk de discrete interventies van het koningshuis, niets bleef de stad bespaard. De ene fractie oordeelde dat het nieuwe Kursaal op dezelfde plaats als de oude moest worden opgetrokken, maar speculanten die de gronden aan de westelijke kant van het feestpaleis bezaten, zagen het gebouw liever in die richting opschuiven. Crépin, een staatsambtenaar en vriend van het paleis, tekende een rechthoekig stratenpatroon voor de vrijgekomen gronden, de projectontwikkelaars stortten zich als leeuwen op de prooi en ook dat leidde weer tot nieuwe discussies en processen. De Luikse advocaat Delbouille was zeer actief, hij speelde onder één hoedje met de kersverse koning, Leopold II. Het zal niemand verbazen dat hij slaagde waar anderen faalden; hij verwierf het beheer van grote delen van de gigantische verkaveling. Het plan schonk niet alleen Oostende zijn definitieve vorm, maar kwam eveneens de portefeuille van de vorst ten goede.

De vroede vaders in het stadhuis keken handenwringend toe. De opbrengsten lagen voor het rapen, maar oogsten kon pas na het zaaien, grote investeringen drongen zich op. Na verkennende bezoeken aan andere kuuroorden werkte de stad een plan uit om het jaarlijkse 'Saison des Bains' tot een unieke belevenis te maken met alle mogelijke vormen van vertier en sport. Zo werd Oostende in de markt gezet, met grootschalige campagnes waar de huidige marketeers nog van kunnen leren. De beste kunstenaars tekenden fenomenale affiches, die op groot formaat, met de allernieuwste technieken werden afgedrukt, flinke lappen die opvielen aan de muren van de belangrijkste Europese treinstations. Tot in New York boekten de plakaten succes. De stad zette meteen de slagzin 'Ostende, la Reine des Plages' in de markt. Het duurde niet lang of er werd in de Parijse salons over het kuuroord aan de Noordzee gepraat. De

tekeningen toonden overgelukkige families die in elegante kledij over de promenade paradeerden. Je zag de silhouetten van overvloedig gedecoreerde hotels in eclectische stijl, je zag lachende baders poseren tussen de badkarren in frivole houdingen. Wervende slogans herinnerden de beoogde clientèle aan het exclusieve vertier, de moderne accommodaties en de fijnste kuurfaciliteiten. Een beeld van rijkdom en elegantie bleef hangen, en zoals verwacht volgden koningen, hertogen en graven het Belgische koningshuis, want in Oostende was het te doen. Zo rolden de dollars, marken, roebels en franken in de kassa's van hotels en restaurants. Het oude verhaal van 'Apen apen apen na' werkte en de 'nieuwe' rijken, industriëlen, financiers, bankiers, renteniers, hogere ambtenaren en dito militairen schoven aan. Iedereen genoot van de vele sterren, strepen en decoraties die over de promenade flaneerden. De fine fleur van Europa en Amerika had een nieuw speeltje gevonden, Oostende, 'la Reine des Plages'. Voor hun vele centen kregen ze het allerbeste in ruil. Niet alleen in de luxehotels met de nieuwste snuffes, liften en royale badkamers, niet alleen van de beste chefs, die uitgekende gerechten aanboden in fraai aangeklede restaurants, maar ook en vooral omdat het stadsbestuur de gasten letterlijk bekogelde met amusement op maat van 'the rich and the famous'. Oostende slaagde erin om een toeristische infrastructuur aan te bieden die nergens werd overtroffen. De slogan 'la Reine des Plages' was geen loze kreet, hij dekte de lading.

Of dit altijd even koosjer gebeurde, mag worden betwijfeld. De goede relaties tussen stad en privé, bijvoorbeeld bankiers en investeerders uit Brussel en Luik, flirtten met de grenzen van het toelaatbare. De lucratieve entente zou de geschiedenis van Oostende een eeuw lang kleuren. Politici en projectontwikkelaars vonden elkaar voor, tussen en na de twee wereldoorlogen, steeds terug, waardoor de stad na elk mondiaal debacle van aanblik veranderde. Grote bezorgdheid